

Dr. Bókai Árpád: Újabb gyógyszerek. Gyakorló orvosok és gyógyszerészek igényeire tekintettel. Bp. 1891. Ferentzi Mónika dr.

Dr. Bókay Árpád (1856–1919) orvosdoktor 1883-tól a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem belgyógyászat- és gyógyszerkémia tanára, majd 1890-től a Budapesti Tudományegyetem gyógyszerkémia professzora, 1896-tól az MTA tagja. Érdemei elismeréseképpen nemesi rangot kapott, ekkor változtatta nevét Bókayra. Érdeklődéséül megemlítem, hogy tartott előadásokat *A gyógyszerészet története és törvényei* címmel is, és szorgalmazta az orvostörténeti tanszék felállítását a budapesti egyetemen.

A bemutatott kötet előzményei között szerepel Bókay 1890-ben már harmadik, bővített kiadásban megjelentetett műve (összesen négy kiadást ért meg): *Vénygyűjtemény a Magyar Gyógyszerkönyv második kiadása alapján a legújabb gyógyszerekre s a gyermekgyakorlatra tekintettel*. E zsebkönyv formátumú kötetet az orvostanhallgatók és gyakorló orvosok számára állította össze. Érdekesen indokol az előszóban: „*A betűrendes beosztást azért választottam a gyakran szokásos therapeutikus beosztás helyett, mert az utóbbi tapasztalatom szerint könnyen rávész a fiatal orvost az oly veszedelmes schematikus gyógyszerelésre.*”

Az *Újabb gyógyszerek...* c. kötetben is betűrendben tárgyalja a mintegy 76 készítményt. Talán nem minden tanulság nélkül való idézni a szerző előszavából:

„*Egyetemi előadásaimon mindig kötelességemül ismerem, hogy az újabb gyógyszerekkel is megismertessem hallgatóságomat, főleg, ha az hosszabb időn át használatban marad, s állandóbb részesevé válik gyógyszerkecsünknek. Azt hiszem, hogy a jövő orvosainak kiképzése körül mulasztást követnék el, ha nem így cselekedném. A jegyzetek, melyeket részint még Kolozsvárott, részint Budapesten tartott előadásaimhoz írtam volt, s melyeket évről évre kiegészítettem és megújítottam, képezik e könyv magvát. A megírásnál főleg a gyakorló orvos szükségleteit tartottam szemem előtt, ki az új szerek használatát illetően legtöbbször csak kurta lapszemlékre vagy egyoldalú, inkább dúsérő közleményekre van utalva. Az ő számukra igyekeztem minél használhatóbb könyvet írni, melyben őszintén fel legyenek tárva a tárgyalni új szerek hatásainak épp úgy fény-, mint árnyoldalai. A szerek gyógyszerisméjét és vegytanát úgy törekedtem összeállítani, hogy könnyvennek a gyakorló gyógyszerész is hasznát vehesse, s a megírottak alapján megvizsgálhassa a tárgyalni szereket identitásukra, tisztaságukra és jóságukra nézve. Írás közben a magyar szakirodalomra mindig első sorban voltam tekintettel, s nagy örömmre szolgál megemlíteni, hogy irodalmunk számos oly dolgozatot tartalmaz, melyeket akkor is tekintetbe kellett volna vennem, ha azok külföldi szerző tollából kerültek volna ki. A magyar közlemények mennyisége is igen tekintélyes. Saját, valamint tanítványaim*

vizsgálatai, tapasztalatai szintén fel vannak véve e kötetbe, és pedig, részint már közölt, részint még nem közölt dolgozatok alapján. Hogy azon szerek tárgyalása bővebb, melyekkel magam is kísérleteztem, azt meg fogja bocsátani a t.[isztelt] olvasó, mert hiszen nem tankönyvet akartam írni, melyben ilyen subjectivitás csakugyan hiba lenne.”

Az egyes cikkelyek elején kis történeti áttekintést ad a készítménnyel kapcsolatban, majd rátér a készítmény tárgyalására. Ezek között van olyan is, pl. növényi drog, amely már régóta használatos, de újabb készítménye jelent meg éppen. Az egyik cikkely a *Cannabis indica* újabb készítményeit taglalja, ezek egyike a *Cannabium tannicum*, amely kenderszagú, keserű, amorf sárga por. Alkalmazták hipnotikumként, ha a morfin ellenjavallt. A *Cannabis sativa* L. var. *indica* növény (elsősorban) termős egyedeinek virágzó csúcs része a marihuána és a hasis kiinduló anyaga. A marihuána szárított növényi részeket tartalmaz, a hasis pedig egy gyantászerű anyag, amit a friss növényből állítanak elő. A *Tinct. cannabis*-t alkalmazták hipnotikumként, afrodisziákumként, valamint delirium tremens, hisztéria és neuralgia eseteiben is. Helyi érzéstelenítő hatása is van, de tüdőasztmában is kedvező hatást tapasztaltak. A Bókay-féle *Vénygyűjteményben* felsorolt készítményei és azok használatai: *Extractum Cannabis indicae*, külsőleg kenőcsben, belsőleg porban, pilulában; *Tinctura Cannabis indicae*, belsőleg cseppekben; *Cannabium tannicum*, altató porban este lefekvés előtt 0,25–0,5 pro dos; *Cannabionum*, nyugtató, altató, étvágyfokozó, belsőleg pasztillákban, „nőknél kétszer olyan erős hatású, mint férfiaknál, szűzbajosoknál kerüljék alkalmazását”; *Haschisch purum*, melankólia eseteiben pasztillákban. Ezek rendelkezésére vénymintákat is közöl.

Újabb korban, 1979-ben engedélyezték a tetrahydrocannabinol (THC) használatát olyan jól körülírható körképekben, mint az AIDS-ben szenvedő betegek és a kemoterápián átesettek hányingere, étvágytalansága és rossz közérzete. Új kutatások kezdődtek az előnyös tulajdonságok kihasználására, illetve a hallucinogén és egyéb mellékhatások csökkentésére. Az így kifejlesztett szintetikus analógok már bekerültek a gyógyászatba. A marihuána és a hasis termesztése, előállítása és forgalmazása magánszemélyek számára tiltott tevékenység.

Dr. Bókay Árpád műve írásakor a Budapesti Tudományegyetemen a gyógyszerkémia tanára volt. Könyvét a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat Könyvtára sorozat LXII. köteteként jelentették meg 1891-ben Budapesten.